

קורטם דק *Carthamus tenuis* - פורח בחבל הים

תיכוני ובספר (יולי 2018)

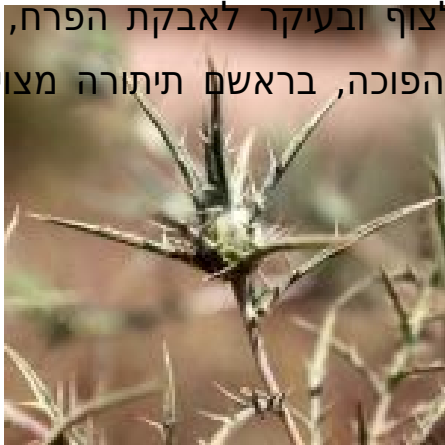
כתבה: ערגה אלוני

קורטם דק *Carthamus tenuis* (מורכבים) הוא צמח קוצני חד-שנתי הפורח בקיץ. בחורף עולה מעל פני הקרקע שושנת עלים ירוקים מאורכים, אורך כל עלה כ-10-15 ס"מ. במצב זה כצמח קטן ולא בולט, הוא נשאר עד לחודשי האביב. אז, עולה מבין העלים גבעול מרכזי בעל גבעולי משנה, המתנשאים לגובה של כ-50-80 ס"מ. הגבעולים דקים, בהירים וחלקים. עלי הקיץ היושבים על הגבעולים דמויי אזמל. אורכם 6-8 ס"מ, צורתם כמרזבים, יושבים נגדית על הגבעול. צבעם מאפיר ומרקמם קשיח. קצה העלה מצויד בקוץ חד וארוך. קוצים נוספים ארוכים ממחצית רוחב העלה, מסודרים בשני צדי שפות העלה. העלים אינם חלקים, הם מכוסים קורים ושערות בלוטיות צפופות וקצרות. הקורים נוצרו כנראה מגיבוש החלק הדביק המופרש מהבלוטות. ככל שמתקרבים לתפרחת, נעשים העלים דביקים יותר וחרקים קטנים רבים נלכדים בהם. יתכן שזו דרך של הצמח לשמור על הפרחים העדינים. הצמח לא נאכל ע"י צאן ובקר בשל הקוצים החדים שבעליו. על כן הוא משגשג גם בשטחים שהם שטחי מרעה.

קורטם דק. צילמה: ערגה אלוני ©
 מימין - קצה הגבעול לקראת פריחה, העלים מלבינים; במרכז - העלה הימני: חפה של מעטפת הקרקפת. העל השמאלי - עלה קיץ; משמאל - ניצן
 תפרחת ועלי קיץ.
להגדלה - לחצו על התמונות

קורטם דק מתחיל לפרוח ביוני. בקצות הגבעולים מתפתחות קרקפת הנושאות פרחים בצבע סגול ורוד חיוור. הקרקפת מוגנת ע"י מעטפת כפולה. מעטפת חיצונית בת חפים בעלי שיניים קוצניות הדומות לעלים, ביניהם קורים דקים. רוחבם 3-4 מ"מ. המעטפת הפנימית קוטרה 8-10 מ"מ, מוארכת דמוית ביצה הפוכה. החפים רעופים קרומיים וחדים ומסתיימים בקוץ חד. מצעית הקרקפת מכוסה זיפים צפופים. הפרחים צינוריים דו מיניים, פוריים. כל פרח נישא על עמוד קצר. הכותרת בת 5 עלים, מאוחים עד מחציתם, חלקם העליון מופרד. במרכז בולטים 5 אבקנים בעלי מאבקים מוארכים כהים, המקיפים את עמוד העלי. כאשר מבשיל העלי הוא מתארך פי שנים מאורך הפרח. צבע עמוד העלי סגול ורוד, הצלקת צנועה, צבעה בהיר, השחלה תחתית. ההאבקה נעשית ע"י חרקים. המבקרים הם פרפרים דבורים צרעות זבליות ואחרים. אלה נמשכים לצוף ובעיקר לאבקת הפרח, וכך מואבקים הפרחים. הזרעונים קרחים צורתם כפירמידה הפוכה, בראשם תיתורה מצויצת ואין ציצית. הזרעים של הפרחים בהיקף, מגובששים.

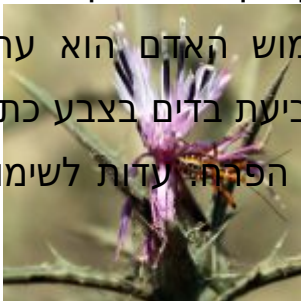

קורטם דק. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין לשמאל לפי הסדר - תפרחות; קורים מפותלים בין העלים הסמוכים לקרקפת; פרחים צינוריים, העליים בולטים מצינור הכותרת; אבקנים עמוסי אבקה וחרק מבקר.
להגדלה - לחצו על התמונות

קורטם דק הוא הקוץ הנפוץ ביותר השולט בבתה, ובשדות בור מופרים בחבל הים תיכוני ובבתות הספר. הוא מצוי בצפון הארץ ומרכזה. תפוצתו העולמית היא במזרח אגן הים התיכון.

בארץ מוכרים 4 מיני בר בסוג **קורטם**. **קורטם מבריק** הוא מין ויקרי של **קורטם דק** המחליף אותו במדבר, מאופיין בגבעול מבריק. **קורטם מכחיל** גדל בבקעת הירדן והחולה. **קורטם פרסי** הוא צמח בעל פרחים כתומים, עליו רחבים והגבעול מפריש נוזל כתום בעת קיטומו. מצמח זה תורבת **קורטם הצבעים** *Carthamus tinctoria*, המוכר בשם **חריע**. צמח זה מגודל כיום כגידול מסחרי בעיקר בהודו מצרים ארה"ב, ובמקסיקו. צמח **החריע** מגודל כיום בעולם כצמח חקלאי מסחרי למספר מטרות: מזרעיו מפיקים שמן מאכל. הזרעים נכבשים בכבישה קרה. השמן הנאסף הוא נטול ריח. מכיל אחוז גבוה של שמן בלתי רווי, וכן יש בו תכולה גבוהה של ויטמין E ויוד. השמן משמש להכנת צבעי שמן במקום שמן פשתן אך בעיקר הוא חשוב בתעשייה להכנת מוצרי קוסמטיקה. הצמח משמש גם לנוי. הוא מגודל בחממות והתפרחות משמשות לשזירת פרחים. כמו כן, עלי כותרת יבשים משמשים כתבלין. הם נמכרים בשוק כתחליף לתבלין הזעפרן (כרכום). בעבר, הצמח גודל בארץ להפקת שמן. ב-1975 הופקה כמות של 438 טון. אך עם הזמן הפסיקו לגדלו ויצור השמן בצורה מסחרית פסק. השימוש **בקורטם** לשימוש האדם הוא עתיק יומין. במצרים העתיקה, במאה ה-21 לפנה"ס, נעשה בו שימוש לצביעת בדים בצבע כתום אדום. הצבע מופק מהחומר קרטמין (Carthamin) המצוי בכותרת הפרח. עדות לשימוש בצמח נמצאה גם ביוון העתיקה.

תמונה ימנית - מימין: קורטם מבריק, משמאל: קורטם מכחיל
 תמונה שמאלית - קורטם מכחיל ובו ענף קטום עם מוהל כתום. צילמה: ערגה אלוני ©
 להגדלה - לחצו על התמונות

ספרות:

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.
 שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

www.gamnon.net גמנון צמחים ומרפא

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2018 קורטם דק *Carthamus tenuis* - פורח בחבל הים תיכוני ובספר
 (יולי 2018), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 5.

[/https://www.kalanit.org.il/carthamus-tenuis-7-18](https://www.kalanit.org.il/carthamus-tenuis-7-18)